

ŽILINSKÁ UNIVERZITA V ŽILINE
Fakulta humanitných
vied

AUTOREFERÁT DIZERTAČNEJ PRÁCE

Žilina, 2025

Mgr. Kristína Husáková

ŽILINSKÁ UNIVERZITA V ŽILINE
Fakulta humanitných
vied

Mgr. Kristína Husáková

AUTOREFERÁT DIZERTAČNEJ PRÁCE

VIDIECKE ŠĽAHTICKÉ SÍDLA – KAŠTIELE BÝVALEJ SEVERNEJ ČASTI
TRENČIANSKEJ STOLICE

Na získanie akademického titulu **d o k t o r**
(„**philosophiae doctor**“, v skratke „**PhD.**“) v
študijnom odbore Mediálne a komunikačné štúdiá
v študijnom programe Mediamatika a kultúrne dedičstvo

Žilina 2025

Dizertačná práca bola vypracovaná v dennej forme doktorandského štúdia na Žilinskej univerzite v Žiline, Fakulty humanitných vied, Katedre mediamatiky a kultúrneho dedičstva .

Predkladateľ: Mgr. Kristína Husáková
 Žilinská univerzita v Žiline
 Fakulta humanitných vied
 Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva

Školiteľ: doc. Ing. Miloš Dudáš, Csc

Oponenti:

Autoreferát bol rozoslaný dňa:

Obhajoba dizertačnej práce sa koná dňa o
..... hod. v miestnosti na FHV,
Univerzitná 8215/1, 010 26, Žilina, pred komisiou pre obhajobu dizertačnej
práce schválenou odborovou komisiou v študijnom odbore Mediálne a
komunikačné štúdiá, v študijnom programe Mediamatika a kultúrne dedičstvo,
vymenovanou dekanom Fakulty humanitných vied, Žilinskej univerzity v Žiline.

S dizertačnou prácou je možné sa oboznámiť na referáte pre vedu a výskum
dekanátu FHV, UNIZA, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina.

Abstrakt v štátnom jazyku

HUSÁKOVÁ, Kristína: Vidiecke šľachtické sídla – kaštiele bývalej severnej časti Trenčianskej stolice. [Dizertačná práca]. Žilinská univerzita v Žiline. Fakulta humanitných vied; Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva. Vedúci práce: doc. Ing. Miloš Dudáš , CSc. Stupeň odbornej kvalifikácie: Doktorka mediálnych a komunikačných štúdií. Žilina: FHV UNIZA, 2025. 217s.

Dizertačná práca sa zaoberá historickým vývojom, vlastníckymi premenami a súčasným stavom vidieckych šľachtických sídel, konkrétne kaštieľmi severnej časti bývalej Trenčianskej stolice. Pozornosť je sústredená najmä na obdobie po roku 1945, ktoré prinieslo zásadné spoločensko-politické zmeny vrátane konfiškácií, znárodňovania a kolektivizácie. Práca prepája archívny výskum s terénnym mapovaním 24 objektov, ktoré analyzuje z hľadiska ich historického vývoja, architektúry, vlastníckych vzťahov, funkčného využitia a technického stavu. Výsledkom je doposiaľ najucelenejší prehľad o premene kaštieľov v danom regióne, doplnený o vizuálne porovnania a výpovede súčasných vlastníkov. Práca zároveň upozorňuje na potrebu odbornej a citlivej správy pamiatok a ponúka prakticky využiteľné výstupy pre ochranu a obnovu kultúrneho dedičstva.

Kľúčové slová: šľachta, vidiecke sídla, kaštiele, vlastnícke reformy, Trenčianska stolica, kultúrne dedičstvo

Abstrakt v cudzom jazyku

HUSÁKOVÁ, Kristína: Rural noble residences – manor houses of the former northern part of the Trenčín County. [Dissertation thesis]. University of Žilina. Faculty of Humanities; Department of Mediamatics and Cultural Heritage. Thesis supervisor: doc. Ing. Miloš Dudáš, CSc. Degree of professional qualification: Doctor of Media and Communication Studies. Žilina: FHV UNIZA, 2025. 217p.

The dissertation explores the historical development, ownership changes, and current condition of rural aristocratic residences, specifically manor houses, in the northern part of the former Trenčín County in Slovakia. The research focuses particularly on the post-1945 period, marked by significant socio-political shifts such as confiscations, nationalization, and collectivization. Combining archival investigation with field research, the study analyzes 24 manor houses in terms of their historical evolution, architecture, ownership, functional use, and technical condition. The outcome is the most comprehensive overview to date of the transformation of manor houses in this region, enriched by visual comparisons and testimonies from current owners. The dissertation also highlights the need for professional and sensitive heritage management and offers practical tools for the protection and restoration of cultural heritage.

Keywords: nobility, rural residences, manor houses, property reforms, former Trenčín County, cultural heritage

OBSAH

AUTOREFERÁT DIZERTAČNEJ PRÁCE	2
Abstrakt v štátnom jazyku	4
Abstrakt v cudzom jazyku	5
1 ÚVOD.....	1
2 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ	2
2.1 Kaštiele	2
2.2 Revolúcia v roku 1848 a pozemkové reformy v roku 1918 .	4
2.3. Pozemkové reformy po roku 1945	4
3 CIELE A METODOLÓGIA DIZERTAČNEJ PRÁCE	8
4 KAŠTIELE BÝVALEJ SEVERNEJ ČASTI TRENČIANSKEJ STOLICE	11
5 ZÁVER	17
6 PRÍNOSY DIZERTAČNEJ PRÁCE.....	18
Resumé	21
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	i
Publikované práce autorky	iii

1 ÚVOD

Kaštiele ako rezidenčné sídla šľachty po stáročia symbolizovali spoločenskú hierarchiu, ekonomickú moc a kultúrny vplyv aristokratických rodov. V súčasnosti sú ako historické objekty významnou súčasťou kultúrneho dedičstva Slovenska. Ich vývoj neoddeliteľne súvisí so spoločenskými a politickými premenami, ktorými naše územie prechádzalo - od zániku feudalizmu, cez vznik Československej republiky, až po nástup socialistického režimu po druhej svetovej vojne. Práve tieto premeny zásadne ovplyvnili osudy mnohých kaštieľov, kedy podnecovali zmenu ich vlastníckych vzťahov, funkčného využitia aj technického stavu.

Dizertačná práca skúma vývoj vidieckych šľachtických sídiel - kaštieľov severnej časti bývalej Trenčianskej stolice v širšom kontexte ich historických, vlastníckych a funkčných premien. Zameriava sa predovšetkým na obdobie po roku 1945, ktoré predstavuje dramatickú etapu v ich moderných dejinách. Prvá kapitola práce definuje základné pojmy a teoretické východiská nevyhnutné pre pochopenie vývoja kaštieľov ako špecifickej kategórie kultúrneho dedičstva. Sleduje premenu šľachty z privilegovanej vrstvy na skupinu vystavenú strate postavenia aj majetku, čím vytvára rámec pre pochopenie súvislostí, ktoré formovali osudy jednotlivých objektov. Následne práca prinášajú praktickú analýzu 24 konkrétnych kaštieľov, ich historického vývoja, zmien vlastníctva, využitia a technického stavu.

2 ZÁKLADNÉ TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Šľachtické rody stáli dlhé veky na čele spoločnosti. Určovali dynamiku rozvoja aj stagnácie krajiny, obchodu či medzinárodných vzťahov. Pod ich patronátom sa na našom území formovala oblasť umenia a kultúry, a ich vplyv sa značne podpísal aj na miere osídľovania a architektonickom výraze krajiny. Obsadzovali nové územia, na ktorých budovali svoje rezidencie či objekty hospodárskeho využitia, alebo menili vzhľad a charakter už osídlených území. Výsledkami tejto budovateľskej činnosti sú dnes na Slovensku početné stavby (a ich pozostatky) ako mŕkvy svedkovia našej histórie, ktorých múry v sebe zachovávajú príbehy zo života našich predkov.

2.1 Kaštiele

Koncom 18. storočia, keď bola väčšina hradov opustená došlo k transformácii záujmu o fortifikačné stavby a ich využitie. Medzi druhy obrannej architektúry, ktorá vplyvom vývoja spoločnosti našla svoje uplatnenie ako obytný priestor radí Pisoň (1977) najmä kaštiele. Kúrie vo svojom diele nespomína napriek tomu, že svojho času predstavovali na Slovensku najpočetnejší typ šľachtických sídel. Začiatky výstavby prvých kúrií môžeme datovať približne do obdobia od 14. storočia. Kaštiele ako špecifický typ reprezentačných sídel začala šľachta budovať približne v 16. storočí (Janura 2008). Šlo o honosné stavby obklopené prírodou, ktorých vzhľad bol premenlivý v závislosti od aktuálnych spoločenských trendov umeleckého slohu. Vďaka tomu môžeme nájsť kaštiele postavené v širokom spektre štýlov od renesancie cez baroko, klasicizmus až po neoromantizmus 20. storočia (Bárta a Liptay

1994). Dispozične šlo predovšetkým o štvorkrídle objekty, niekedy obohnané priekopou. Boli postavené tak aby vhodne kombinovali fortifikačné prvky s funkciou pohodlných reprezentačných sídel, ktoré sú zároveň aj hospodárskymi centrami panstiev. Ako sme už spomínali, tento typ zemianskych rezidencií sa k nám dostal z renesančného Talianska. Za prvý takto postavený objekt na našom území a zároveň za jedno z najvýznamnejších architektonických renesančných panských sídel u nás, je považovaný bytčiansky kaštieľ. Práve ten započal trend výstavby kaštieľov na Slovensku a dlhú dobu tu slúžil ako vzor na vybudovanie mnohých ďalších vidieckych šľachtických sídel daného typu (Szerdová-Veľasová 2018).

Obrázok 1: Súčasná podoba kaštieľa v Bytči (Husáková2023)

2.2 Revolúcia v roku 1848 a pozemkové reformy v roku 1918

V 19. storočí prenikali na naše územie idey občianskej spoločnosti a rovnosti pred zákonom, ktoré postupne oslabovali feudálny systém a privilegované postavenie šľachty. Prvým legislatívnym zásahom bol zákonný článok z roku 1840 umožňujúci zrušenie urbárskeho pomeru. Skutočný prelom však nastal počas revolučného roku 1848, keď boli zrušené feudálne výsady šľachty a nastal koniec feudálneho Uhorska.

Po vzniku Československej republiky v roku 1918 sa pozemkové reformy stali nástrojom na odstránenie hospodárskych nerovností a oslabovanie majetkovej moci šľachty. Zákonom č. 61/1918 Zb. z. a n. bolo zrušené šľachtictvo, čím nový štát oficiálne odmietol feudálne princípy a deklaroval rovnosť občanov. Reforma sa následne pretavila aj do prerozdelenia pôdy – veľkostatky boli parcelované a pridelené malým roľníkom a bezzemkom s cieľom zlepšiť ich sociálne postavenie, zvýšiť zamestnanosť a podporiť intenzívnejšie poľnohospodárstvo. Tento proces zároveň posilnil národnostnú rovnováhu, keďže sa dotkol najmä maďarských a nemeckých statkárov. Celkovo mali reformy za cieľ kombinovať princípy súkromného vlastníctva s verejným záujmom a zároveň oslabiť ekonomické základy bývalej šľachty.

2.3. Pozemkové reformy po roku 1945

Pozemkové reformy ako prostriedok prerozdelenia pôdy medzi chudobnejšie vrstvy obyvateľstva mali v medzivojnovom období základ v demokratických snahách

agrárnych a sociálnych strán. Po roku 1945 však nadobudli nový význam – boli ideologicky prezentované ako jeden z pilierov politiky Komunistickej strany Slovenska, ktorá ich propagovala ako nástroj triednej spravodlivosti a historického vyrovnania so šľachtou, buržoáziou a tzv. nepriateľskými národnosťami. Táto interpretácia bola výrazne artikulovaná napríklad v publikáciách vydaných Sekretariátom Komunistickej strany Slovenska (Faltán 1945), kde sa reforma definuje ako základný nástroj transformácie vlastníckych vzťahov v duchu socialistickej ideológie. V období reforiem v roku 1945 tak bez ohľadu na svoju „politickú a národnú spoľahlivosť“ prišli najmä mnohí Maďari na našom území v zmysle „očistenia národného štátu“ a nových reforiem o mnohé svoje práva a definitívne aj o väčšinu svojich aj spoluvlastníckych majetkov. Nariadením Slovenskej národnej rady mala byť konfiškovaná aj pôda všetkých Nemcov oficiálne len s výnimkou tých, ktorí sa preukázateľne zúčastnili protifašistického odboja. Znenie však bolo o niečo odlišné pri Maďaroch, kedy bola konfiškovaná pôda všetkým, ktorí vlastnili pôdu väčšiu než 50ha (Faltán 1945). Takéto konfiškácie a prerozdelenie „nepriateľských“ majetkov mali predstavovať vyvrcholenie národného oslobodzovacieho boja (proti fašizmu, proti bývalej šľachte, buržoázii, veľkostatkárom, cudzím národom na našom území).

Orosová (2012) konštatuje, že povojnové obdobie polovice 20. storočia bolo pre pôvodnú podobu vidieckych šľachtických sídel na Slovensku devastačné. Jedným z dôvodov boli rozsiahle rabovacie akcie príslušníkmi sovietskych vojsk, ktorí vybavenie opustených sídel považovali za súčasť vojnovnej

koristi získanej počas oslobodzovania nášho územia. Čo nestihli vyrabovať vojaci rýchlo potajme skonfiškovali a rozpredali národné výbory. Rovnako Benešove dekréty, defašizačné normy a s nimi spojené majetkové konfiškácie a pozemkové reformy mali priame dôsledky historické zbierky v šľachtických sídlach. Snahou Povereníctva vnútra boli vydané inštrukcie pre všetky národné výbory a komisie o tom, že cenné a historické pamiatky v bývalých nemeckých a maďarských sídlach majú ostať nedotknuté ako budúci národný majetok. Začali sa takzvané zvozové akcie, ktoré mali za účel ochrániť najvýznamnejšie hnutelné pamiatky pred rozkrádaním a rozpredaním do zahraničia. Skutočne zachrániť sa podaril len zlomok cenností a rozkrádanie, aj poškodzovanie šľachtického majetku pokračovalo naďalej.

V roku 1948 tak vošiel do platnosti zákon o trvalej úprave vlastníctva k lesnej a poľnohospodárskej pôde a tým začala nová reforma, ktorá pokračovala najmä v roku 1949. Počas nej prebiehal aktívny výkup pôdy nad 50 ha a prenajatej pôdy (aj pod 50 ha), ktorú majiteľ sám neobhospodaroval, výkup takzvanej špekulačnej a cirkevnej pôdy. Tento zákon vytvoril základ novej hospodárskeho systému ľudovodemokratického Československa (Sombati 2020). K 1.3. 1949 bolo na našom území skonfiškových celkom cez 545tisíc ha pôdy. Roľníci pritom dostali z tejto plochy do vlastníctva niečo cez 180tisíc ha. Do konca tohto roku bolo vyvlastnených ďalších cez 131tisíc ha pôdy, pričom väčšinu z toho si taktiež nechal štát (Lacina 1963). Znárodnením pôdy došlo k posilneniu jednotlivých foriem socialistického spoločenského vlastníctva pôdy a ku kolektivizácii poľnohospodárstva na vidieku. Väčšina

výmery vykúpenej pôdy šla štátu, roľníckym družstvám, štátnym statkom, a jednotlivci mohli získať pôdu len ako ich členovia. Možnosť jednotlivcov nadobudnúť pre seba pôdu do vlastníctva tak existovala už len formálne. Súkromné podnikanie, malovýroba stredných statkov a súkromné vlastnícke právo na pôdu do 50 ha boli považované za prežitky kapitalizmu a mali byť postupne zlikvidované (Sombati 2020). Čo sa týka reštitučných opatrení, ktorých vývoj sme už načrtli v predchádzajúcej časti práce, zmeny realizované v roku 1948 vládou v tejto problematike nezastali v praxi záujmy ani jednej skupiny vlastníkov. Vyváženie nárokov na arizovanú pôdu bolo len formálne a v skutočnosti štát presadil svoje záujmy a svoju predstavu vlastníckych vzťahov v prospech štátneho vlastníctva (Sombati 2016).

Podľa Lenharta (2011) najväčší zlom prestavovali pre kaštiele a kúrie práve udalosti v roku 1948. Ako symboly pripomínajúceho triedneho nepriateľa boli ničené a rabované nie len komunistami, ale aj samotnými obyvateľmi. Dôsledkom masívneho rozkrádania je že vo väčšine kaštieľov na Slovensku sa tak pôvodné vybavenie nezachovalo, prípadne bolo výrazne zdecimované či rozptýlené. V 50. rokoch sa pre ne naopak začalo aktívne hľadať nové spoločensky prospešné využitie, čo viedlo k ďalšej historickej vlne bezohľadných rekonštrukcií. Spektrum využitia týchto objektov bolo skutočne rôznorodé. Najčastejšie však šlo o administratívne budovy, zdravotnícke zariadenia alebo sociálne inštitúcie, školy, sklady avšak možno nájsť aj kaštiele, ktoré slúžili ako autoservis či posilňovňa. Aj dnes môžeme stále nájsť bývalé šľachtické sídla, ktoré sú stále využívané ako

sociálne domovy (domov dôchodcov v kaštieli v Hrabovom) či sídla verejných inštitúcií (archív v kaštieli v Bytči).

Pád komunistického režimu a novým politickým smerovaním krajiny ovplyvnila osud panských sídel v roku 1990 ďalšia zmena. Začal platiť zákon č. 403/1990 o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd, ktorý otvoril cestu k reštitučnému procesu. Nový štát sa tak ocitol pred dilemou, ako naložiť s rozsiahlym a ekonomicky náročným majetkom, ktorý predchádzajúci režim zoštátnil, ale zároveň zanedbal. Reštitúcie sa stali pragmatickým riešením, snahou preniesť zodpovednosť za obnovu chátrajúcich objektov späť na súkromných vlastníkov, často potomkov pôvodných šľachtických rodín. Ako sa však ukázalo, vlastníctvo síce bolo právne navrátené, no reálna obnova majetkov sa ukázala ako mimoriadne náročná. Reštituenti, dediči pôvodných vlastníkov vidieckych šľachtických sídel buď rovnako ako štát nemala peniaze na ich obnovu a prevádzku, alebo k týmto objektom nemala žiaden vzťah a tým ani motiváciu sa o ne postarať (Szerdová-Veľasová 2018).

3 CIELE A METODOLÓGIA DIZERTAČNEJ PRÁCE

Ciele nášho dizertačného projektu boli nasledovné:

C1: Syntetizovať základné teoretické východiská súvisiace s vývojom, vlastníckymi zmenami a funkčnou transformáciou kaštieľov po roku 1945.

C2: Realizovať empirický (terénny) výskum zameraný na identifikáciu a dokumentáciu kaštieľov na území severnej časti bývalej Trenčianskej stolice.

K druhému cieľu prislúchajú aj tri čiastkové:

C2a: Zmapovať aktuálny stav zachovania jednotlivých objektov.

C2b: Zistiť, aké je ich súčasné a plánované využitie.

C2c: Identifikovať aktuálne vlastnícke vzťahy k skúmaným objektom a popísať proces ich historickej transformácie.

C3: Vhodnou formou zvýšiť povedomie o problematike zachovania a využitia skúmaných vidieckych šľachtických sídel, konkrétne kaštieľov, s dôrazom na obdobie po roku 1945.

V úvodnej fáze bolo nevyhnutné získať teoreticko-informačný základ, ktorý umožnil vymedziť rámec problematiky a koncipovať výskumné otázky. Východiskom bolo stanovenie tematických okruhov, ktoré sú z hľadiska výskumu relevantné, a následný výber kľúčových slov pre vyhľadávanie informačných zdrojov.

- Charakteristika kaštieľov ako špecifický typ vidieckych sídel na území Slovenska a ich identifikačné znaky
- Sociálne a právne postavenie šľachty ako privilegovanej vrstvy obyvateľstva,
- Právne akty a historické mílniky ovplyvňujúce znižovanie spoločenského statusu šľachty
- Príčiny a spoločenské súvislosti negatívneho postoja ľudí k šľachte a ich majetku
- Rok 1945 ako špecificky prelomové obdobie v otázkach šľachtického vlastníctva
- Následky uvedených faktorov na stav a budúcnosť kaštieľov

Spracovaním teoretických východísk sme naplnili prvý cieľ práce a nasledovala praktická fáza výskumu, zameraná na naplnenie cieľov C2 a C3. Realizovaný bol kombinovaný výskum: archívny a terénny. Územný rámec tvorila severná časť bývalej Trenčianskej stolice, ktorá dnes predstavuje časti okresov Žiliny, Bytče, Kysuckého Nového Mesta a Čadce, kde sa nachádzajú vidiecke šľachtické sídla, konkrétne kaštiele, pričom tieto zatiaľ neboli podrobne a systematicky spracované do jedného celku.

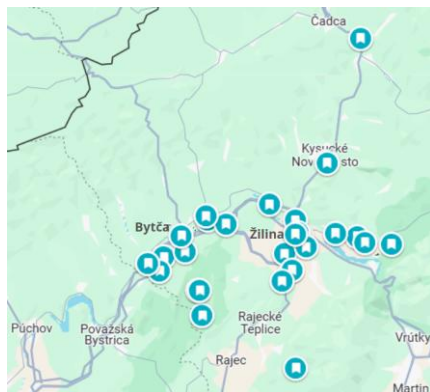
Gro nášho archívneho výskumu sme realizovali v pobočke Štátneho archívu v Žiline, kde sme sa sústredili na dokumenty 20. storočia, viažuce sa k činnostiam jednotlivých Miestnych aj Okresných národných výborov a inštitúcií súčinných v správe a ochrane pamiatok od 40. rokov minulého storočia. Prínosné boli pre nás aj obecné kroniky a pamätné knihy oblastní, kde sme lokalizovali skúmané objekty. Tento archívny výskum prebiehal s prestávkami v rokoch 2023 až 2025, pričom išlo o systematické a podrobné bádanie, počas ktorého boli analyzované desiatky archívnych jednotiek. Pre získanie informácií o vlastníckych zmenách sme tiež spolupracovali s katastrálnym odborom okresných úradov v Žiline a v Bytči. Napriek istým obmedzeniam (nedostupnosť, poškodenie dokumentov) sme aj tu získali hodnotné informácie, ktorých využitie v kontexte nášho výskumu zvyšuje jeho prínos. Terénny výskum, realizovaný najmä v roku 2023 a 2025 zahŕňal osobné návštevy všetkých existujúcich kaštieľov, pričom bola realizovaná fotodokumentácia aktuálneho stavu exteriérov a v niektorých prípadoch aj interiérov objektov.

Pokiaľ to bolo možné prebehli aj rozhovory a komunikácia s ich vlastníkmi, alebo správcami.

4 KAŠTIELE BÝVALEJ SEVERNEJ ČASTI TRENČIANSKEJ STOLICE

Stolica ležala v severozápadnej časti Uhorska na území dnešných okresov začínajúcich na severe krajiny Čadcou až po Bánovce nad Bebravou na juhu. Rozlohou patrila medzi tie väčšie z pomedzi uhorských stolíc (Liščák 2016). Už v 13. storočí sa začali stolice ďalej deliť na takzvané slúžnovské okresy (processus). Jedna stolica väčšinou pozostávala zo štyroch takýchto okresov a tie sa ďalej delili na dva až päť obvodov. V 16. storočí tvorili Trenčiansku stolicu Záhorský, Horný, Stredný a Dolný slúžnovský okres (Žudel 1984). V jednotlivých okresoch sa ďalej nachádzali šľachtické panstvá a takýmto spôsobom bolo medzi zemepanské rodiny rozdelené celé územie Trenčianskej stolice. Do Horného slúžnovského okresu patrilo celkom šesť panstiev pomenovaných podľa dominantných opevnených sídiel alebo centier správy, ktoré sa na danom území nachádzali. Išlo o Starhradské, Strečnianske, Budatínske, Lietavské, Bystrické (resp. Považskobystrické) a Bytčianske panstvo (Bel s.a.). Ku týmto panstvám patrili aj kaštiele ako dôležité sídla miestnej aristokracie a často i hospodárske sídla správy. V rámci územného zamerania dizertačnej práce sme lokalizovali celkom 24 kaštieľov, ktoré sme následne analyzovali. Dva z toho už v súčasnosti neexistujú (Budatín, Kotešová) a tri sú typologicky diskutabilné (Bánová, Kotešová, Predmier). Pre lepšiu orientáciu čitateľa je súčasťou tejto časti aj orientačná

mapa spracovaných objektov, ktorá vizuálne ilustruje ich rozloženie v priestore (viď obrázok 2). Mapa slúži ako pomocný nástroj bez nároku na presné katastrálne alebo vlastnícke vymedzenie.

Obrázok 2: Orientačná mapa kaštieľov oblasti Horného slávnovského okresu

Dizertačná práca sa zamerala na historické, vlastnícke a funkčné premeny týchto vidieckych šľachtických sídel. Hlavným prínosom práce je vytvorenie komplexného prehľadu o vzniku, vlastníckych premenách a využití kaštieľov v tomto regióne. Opisy jednotlivých objektov sú zasadené do kontextu ich konkrétnych lokalít a významných spoločensko-historických udalostí. V zozbieranom rozsahu predstavujú tieto údaje doteraz najkomplexnejšie spracovanie problematiky kaštieľov v severnej časti Trenčianskej stolice. Výsledky sú podložené kombinovaným archívnym a terénnym výskumom; hodnota práce spočíva v jej hĺbke, systematickom zbere údajov a schopnosti rekonštruovať transformačné procesy jednotlivých objektov od ich vzniku až po súčasnosť –

s osobitným dôrazom na obdobie po roku 1945. Sumarizáciu zistení nevyhnutných pre overenie platnosti hypotéz prinášame v nasledujúcej tabuľke.

Názov objektu	Datovanie a sloh	Vlastníctvo po 1945	Využitie po 1945	Vlastníctvo a využitie dnes	Súčasný stav a využitie
Radofa	16. st. renesancia	súkromné vlastníctvo → štát	byty	verejný sektor (VÚC)	múzeum / vyhovujúci
Divinka	1. pol. 17. st. renesancia	súkromné vlastníctvo → štát	byty, knížnica	obec	bez využitia / chádza
Budatin	30. r. 19. st. klasicizmus	zoštátnenie	byty	zaniknutý objekt	zaniknutý objekt
Bytča	16. st. renesancia	zoštátnenie	byty, archív	štát (SR)	archív / nevyhovujúci
Dolný Hričov	16.-17. st. renesancia	urbánci → štát	kultúrne účely	obec	kultúrny dom /v obnove
Malý kaštieľ v Súľove	koniec 16. st. renesancia	zoštátnenie	byty, úrady, sklad	súkromný	obytný /vyhovujúci
Veľký kaštieľ v Súľove	koniec 16./zač. 17. st. renesancia	súkromné	pohostinstvo, byty	súkromný	bez využitia / chádza
Kaštieľ Hradná	zač. 17. st. renesancia	súkromné	škola, byty, obchod	súkromný	bez využitia / chádza

Kotešová (1)	15. st. gotika / renesancia	štát	byty, knížnica	súkromný	obytný / vyhovujúci
Kotešová (2)	16. st. renesancia	nešpecifikované	byty, holičstvo	zaniknutý objekt	zaniknutý objekt
Bytča Hrabové	17. st. renesancia	verejná inštitúcia → štát	sociálne služby	verejný sektor (VÚC)	domov soc. služieb / vyhovujúci

Mikšová	19. st. klasicizmus	súkromné	byty	súkromný	bez využitia / chátka
Bytčica (1)	2. štvrť 17. st. renesancia / barok	zdravotnícka inštitúcia → štát	škola, nemocnica	súkromná firma	bez využitia / chátka
Bytčica (2)	1. pol. 19. st. klasicizmus	súkromný → štát	byty, škola	súkromná firma	výroba, záhrada / vyhovujúci
Bánová	1. pol. 19. st. klasicizmus	štát → občania	pekáreň, mäsiarstvo	súkromný	bývanie / vyhovujúci
Lietavská Lúčka	1. pol. 19. st. klasicizmus	súkromný podnik → štát	byty	obec	bývanie / nevyhovujúci
Kunerad	1. pol. 20. st. historizmus	zoštátnenie	nemocnica	súkromný (firma)	v obnove
Nedezda	pol. 16. st. renesancia	súkromné	bývanie, kancelárie	obec	obecný úrad / vyhovujúci
Krasňany	16.-17. st. neskorá renesancia	zoštátnenie	škola, byty, kancelárie	súkromný	rekreačný / v obnove
Teplička nad Váhom	90. r. 16. st. renesancia	súkromné vlastníctvo	byty	súkromný	bývanie / nevyhovujúci, chátka
Gbeľany	2. pol. 18. st. neskorý barok	zoštátnenie	škola, byty	súkromný (firma)	historický hotel / vyhovujúci
Ošadnica	zač. 20. st. neoklasicizmus	zoštátnenie	kancelárie	verejný sektor (VÚC)	galéria / vyhovujúci
Predmier	1. pol. 19. st.	súkromné	mlyn	súkromný (firma)	bývanie / vyhovujúci
Maršová- Rašov	90. r. 19. st. neogotika	zoštátnenie	byty	súkromný	bývanie / vyhovujúci

Na základe zjednodušenej klasifikácie možno konštatovať, že hypotéza H1, ktorá predpokladala, že viac ako polovica objektov sa nachádza v havarijnom stave, sa nepotvrdila. Práve naopak – takmer tri pätiny kaštieľov sú v takom technickom stave, ktorý umožňuje ich funkčné využitie alebo obnovu. Výrazný podiel objektov v zlom stave však aj naďalej poukazuje na pretrvávajúce problémy v oblasti údržby a starostlivosti o kultúrne dedičstvo. Z pohľadu vlastníckych vzťahov je 58,3 % kaštieľov (14 z 24) aktuálne v súkromnom

vlastníctve, zatiaľ čo 41,7 % (10 objektov) je v rukách verejného sektora – teda štátu, obcí alebo vyšších územných celkov. Hypotéza H3 o prevahe verejného vlastníctva sa preto nepotvrdila. Hypotéza H2, ktorá predpokladala, že nadpolovičná väčšina kaštieľov prešla po roku 1945 do rúk štátu, sa potvrdila a v miere 70% bol zaznamenaný prevod vlastníctva do verejného sektora, najčastejšie počas obdobia socialistického režimu a po roku 1945. Tento faktor mal zásadný vplyv na ďalší vývoj sídel, ich adaptáciu, údržbu a celkový kultúrny význam. Mnohé objekty stratili svoju pôvodnú funkciu i architektonickú integritu, a nové využitie (napr. ako sklady, byty či školy) im bolo často prisúdené bez rešpektu k historickým hodnotám.

Aj tu je však dôležité upozorniť, že vlastnícke prechody po roku 1945 neprebiehali výlučne priamo, napríklad formou konfiškácií. V niektorých prípadoch štát objekty odkúpil od pôvodných vlastníkov, či už z dôvodu ich plánovaného verejnoprospešného využitia, alebo kvôli tomu, že šlo o kultúrne pamiatky, ktoré si vyžadovali ochranu. Aj tieto prípady ukazujú, že vlastnícke pomery boli často výsledkom kombinácie legislatívnych, ideologických a praktických dôvodov. Výskum zároveň ukázal, že typ vlastníka nepredurčuje automaticky kvalitu správy objektu. Vyskytli sa prípady, keď súkromní vlastníci vykazovali vysokú mieru zodpovednosti a investícií do obnovy (napr. Gbeľany v súčasnosti), ale aj prípady zanedbania alebo neodbornej rekonštrukcie (napr. Mikšová, Veľký kaštieľ v Súľove). Na druhej strane aj verejní vlastníci občas zlyhávali pri zabezpečení údržby (napr. Budatín), alebo nedokázali

reagovať na havarijný stav (napr. Kotešová). Rozhodujúci je preto individuálny prístup a dostupnosť odborných a finančných kapacít, nie len právna forma vlastníctva.

Výskumný cieľ C3 bol naplnený realizáciou dvoch verejných podujatí, ktorých cieľom bolo sprostredkovať výskumné zistenia verejnosti a podporiť diskusiu o význame kultúrneho dedičstva. Prvé podujatie pod názvom Zabudnuté kultúrne dedičstvo – kaštiele sa uskutočnilo v máji 2023 v kultúrnom centre Stanica Žilina-Záriečie v spolupráci s iniciatívou Young Office Žilina. Bolo zamerané na publikum od 15 -25 rokov. Druhé podujatie sa konalo v máji 2025 v Novej synagóge v Žiline pod názvom Komu patrí minulosť?. Diskusného večera sa zúčastnili odborní hostia, ktorí sa venovali sa témam obnovy pamiatok a spolupráce medzi ich vlastníkmi a štátnymi inštitúciami. Podujatia sa zúčastnilo 49 návštevníkov a diskusia trvala približne hodinu a pol. Obe podujatia prispeli k popularizácii výskumu a zvýšeniu povedomia o téme kultúrneho dedičstva.

Obrázok 3: Diskusia Komu patrí minulosť v Novej synagóge v Žiline (Jourdet 2025)

5 ZÁVER

Predmetom predkladanej dizertačnej práce je problematika vlastníckych premien a správy vidieckych šľachtických sídel, kaštieľov, na území severnej časti bývalej Trenčianskej stolice. Výskum sa sústreďuje na obdobie významných spoločenských a politických zmien, ktoré zásadne ovplyvnili vlastnícke práva a spôsob využívania týchto historických objektov so zameraním najmä na obdobie po roku 1945.

Práca v prvej kapitole venovanej základným teoretickým východiskám vedome kladie dôraz na starší historický kontext a vývoj spoločenského postavenia šľachty, ktoré bolo významným predpokladom pre pochopenie neskorších majetkových zmien. Osobitná pozornosť je venovaná obdobiu po zániku feudalizmu a zrušení poddanstva v roku 1848, keď sa viaceré šľachtické rody ocitli v zložitej ekonomickej situácii a svoje majetky začali prenajímať alebo predávať. Tieto procesy sa ešte výraznejšie prehĺbili po roku 1918, keď boli zavádzané pozemkové reformy, ktorým sa mnohí zemepáni snažili vyhnúť urýchlenným predajom majetkov. Práve tieto historické skutočnosti sa premietli aj do vývoja konkrétnych sídel v skúmanom regióne, kedy v niektorých prípadoch došlo k predaju ešte pred nástupom socialistického režimu na našom území. Praktická časť práce bola postavená na kombinovanom archívnom a terénnom výskume. V rámci nej boli podrobne analyzované a spracované údaje o 24 kaštieľoch v regióne dnešných okresov Žilina, Bytča, Kysucké Nové Mesto a Čadca. Každý objekt bol skúmaný z hľadiska jeho datovania, slohu, vlastníckych premien, funkčného využitia a stavebno-technického stavu. Výsledkom je ucelený

obraz o tom, ako sa kaštiele v regióne transformovali, a aké výzvy i možnosti prináša ich dnešná existencia.

Záverom možno konštatovať, že osudy analyzovaných šľachtických sídel v severnej časti bývalej Trenčianskej stolice boli po roku 1945 výrazne ovplyvnené ideologickými premisami, legislatívnymi zásahmi a individuálnymi rozhodnutiami vlastníkov. Z troch sledovaných hypotéz sa dve (H1 a H3) nepotvrdili, H2 sa potvrdila. Výsledky práce podčiarkujú potrebu citlivejšej, systematickej a odbornej správy historických objektov, ktorá zohľadní ich špecifiká a zároveň umožní ich začlenenie do života miestnych komún. Kaštiele v kontexte našej témy nepredstavujú len odkaz minulosti, ale aj zrkadlo aktuálneho vzťahu spoločnosti ku kultúrnemu dedičstvu, a výzvu pre vytvorenie podmienok pre ich zmysluplnú budúcnosť.

6 PRÍNOSY DIZERTAČNEJ PRÁCE

Dizertačná práca predstavuje významný prínos k poznaniu historických, vlastníckych a funkčných premien vidieckych šľachtických sídel na severozápadnom Slovensku, konkrétne v území bývalej Trenčianskej stolice. Jej pridaná hodnota spočíva v niekoľkých komplementárnych rovinách:

1. Odborný a dokumentačný prínos: Práca ponúka doposiaľ najkomplexnejšie spracovanie problematiky kaštieľov severnej časti bývalej Trenčianskej stolice. Obsahuje systematickú analýzu 24 vybraných objektov, ktorá zahŕňa ich vznik, architektonické charakteristiky, vlastnícke zmeny, funkčné využitie a súčasný technický stav. Tým vytvára

ucelený komparatívny rámec, ktorý v tejto forme a rozsahu doteraz absentoval. Práca na základe archívneho výskumu zároveň dopĺňa poznanie o osudoch šľachtických sídel najmä po roku 1945, teda v období masívneho zoštatňovania, ideologického tlaku a často necitlivej adaptácie pamiatok na nové verejnoprospešné účely.

2. Metodologický a analytický prínos: Autorka zvolila kombinovaný výskumný prístup, ktorý zahŕňa systematickú prácu s archívnymi dokumentmi, úradnými záznamami, ako aj vlastný terénny výskum. Kľúčovou súčasťou je vizuálna komparácia historických a autorských fotografií dokumentujúcich vývoj každého objektu. Práca tiež spracúva výpovede súčasných vlastníkov, správcov alebo dlhodobých obyvateľov objektov, ktoré poskytujú dôležitý kontext k rozhodovacím procesom a údržbe v rôznych obdobiach. Kategorizácia technického stavu a funkčného využitia kaštieľov bola vytvorená na základe osobnej návštevy všetkých objektov, čo zvyšuje validitu a praktickú využiteľnosť výstupov.
3. Regionálny a kultúrny prínos: Práca zviditeľňuje hodnotu regionálnych šľachtických sídel, ktoré sú často v tieni známejších národných pamiatok. Upozorňuje na ich stav, riziká, ale aj príklady dobrej praxe, čím prispieva k formovaniu lokálnej identity a historického povedomia.
4. Popularizačný a spoločenský prínos: Súčasťou práce je aj aktívne sprostredkovanie výsledkov verejnosti. Výskumný cieľ C3 bol naplnený prostredníctvom dvoch podujatí pre

laickú i odbornú verejnosť, ktoré otvorili spoločensko-kritickú diskusiu o význame a osude kaštieľov. Práca sa tak neuzatvára v akademickej rovine, ale aktívne vstupuje do verejného priestoru a podporuje dialóg medzi odborníkmi, verejnosťou a vlastníkmi.

5. Aplikačný prínos: Praktické výstupy práce, ako je prehľadná databáza kaštieľov s kľúčovými parametrami (datovanie, sloh, vlastníctvo, stav, využitie), môžu byť využité pri tvorbe regionálnych stratégií ochrany kultúrneho dedičstva, grantových výziev alebo pri rozhodovaní o prioritách obnovy. Práca zároveň identifikuje hlavné faktory ohrozujúce udržateľnosť pamiatok, čím poskytuje rámec pre efektívnejšiu kultúrnu politiku.

Resumé

This dissertation focuses on the transformation of rural aristocratic residences, specifically manor houses, located in the northern part of the former Trenčín County in Slovakia. These architectural structures, once symbols of aristocratic power and cultural prestige, have undergone significant changes, especially after 1945, in connection with major political, economic, and ideological shifts. The study investigates the historical development, ownership transitions, functional changes, and current condition of 24 selected manor houses within the region, combining archival research, cadastral records, and extensive fieldwork. The research outlines the broader historical and legal background, including the abolition of serfdom in 1848, land reforms of the First Czechoslovak Republic after 1918, and the ideological framework of the socialist era after World War II. Emphasis is placed on the post-1945 period, during which many properties were confiscated, nationalized, or repurposed—often without regard for their cultural or architectural value.

A key methodological contribution of the dissertation lies in the integration of documentary analysis, comparative photography (historical vs. current images), and qualitative data collected through interviews with current owners or managers of the properties. The findings provide a detailed comparative database that documents the evolution of each manor house, with special attention to their legal status, use, condition, and level of preservation.

The study offers the most comprehensive synthesis to date concerning the fate of manor houses in this specific region and contributes to a deeper understanding of the socio-political mechanisms that shaped their postwar trajectory. Furthermore, it identifies both risks and good practices in contemporary heritage management. Its outcomes are applicable not only in academic discourse but also in practical conservation planning and public heritage education.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- [1] BÁRTA, V. a LIPTAY, J. 1994. Hradý, zámky, kaštiele na Slovensku. Banská Bystrica: AB-Artpress, 1994. ISBN 80-966998-2-2.
- [2] BEL, M. s.a.. Trenčianska stolica. 1. vyd. Čadca: Kysucké múzeum, 2013. 448 s. ISBN 9788097078058
- [3] FALŤAN, M. 1945. Prvá časť pozemkovej reformy: vyvlastnenie a rozdelenie nepriateľskej pôdy. Trnava: Sekretariát Komunistickej strany Slovenska, 1945
- [4] JANURA, T. 2008. Vidiecke šľachtické sídla v Liptovskej stolici. Liptovský Mikuláš: Liptovská galéria Petra Michala Bohúňa, 2008. ISBN 978-80-85706-45-1.
- [5] JOURDET, Q. 2025. [fotografia]. Komu patrí minulosť? / Diskusia o budúcnosti pamiatok. (online). 2025. Dostupné na: <https://flic.kr/s/aHBqjCf4hC>
- [6] LACINA, V. 1963. Pozemková reforma v lidově demokratické Československé republice. In: OTÁHAL, M. Zápas o pozemkovou reformu v ČSR. Praha: Nakladatelství Československé akademie vied, 1963.
- [7] LENHART, J. 2011. Kunsthistorik Jozef Lenhart: Na Slovensku sme sa asi zbláznil. [online]. In: kultura.sme.sk. 2011. [cit. 31.1.2022]. Dostupné na: <https://kultura.sme.sk/c/5836137/kunsthistorik-jozef-lenhart-na-slovensku-sme-sa-asi-zblaznili.html>
- [8] LIŠČÁK, M. 2016. Päť panstiev : vybrané aspekty hospodárskeho života na panstvách Žilinského slúžnovského obvodu Trenčianskej stolice od konca 18. do polovice 19. storočia. 1. vyd. Čadca: Kysucké múzeum, 2016. 409 s. ISBN 9788089751129

- [9] OROSOVÁ, M. (2012). Osudy rezidencií vyššej šľachty a ich zbierok po roku 1918 a po roku 1945. In: FEDERMAYER, F. a kol. Magnátske rody v našich dejinách: 1526-1948 almanach Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti. Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2012. ISBN 978-80-970196-6-2

- [10] PISOŇ, Š. 1973. Hrady, zámky a kaštiele na Slovensku. 1. vyd. Martin: Osveta, 1973. 500 s.

- [11] SOMBATI, J. 2016. Reštitúcie pozemkového vlastníctva na Slovensku po roku 1945

- [12] SOMBATI, J. 2020. Aktuálne otázky pozemkového práva z pohľadu právnych dejín. Bratislava : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2020. ISBN 978-80-7598-994-9

- [13] SZERDOVÁ-VELASOVÁ, L. 2018. Kaštiele – ich úloha v minulosti a súčasnosti. In: ŠTURDÍKOVÁ, J. Châteaux po našom. Bratislava: Archimera o.z., 2018. ISBN 978-80-972341-4-0.

Publikované výstupy autorky

Rozvoj kompetencií mládeže v kultúrnom manažmente prostredníctvom kombinovaného učenia [elektronický dokument] [monografia] / Husáková, Kristína [Autor, [Interný doktorand] ZUZFHVMD, 100%]; Rostášová, Mária [Recenzent]; Lauček, Anton [Recenzent]. – 1. vyd. – Námestovo (Slovensko): Tlačiareň Kubík, 2025. – 80 s. [online]. – [slovenčina]. – [OV 020]. – [ŠO 6213]. – ISBN (online) 978-80-8217-101-6

Ľudové opasky a ich výzdoba v oblasti Západných Karpát = Folk belts in the region of Western Carpathians / Bereta, Martin ...[et al]. In: MMK 2022 [elektronický dokument] : Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky : recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference / [bez zostavovateľa] [Zostavovateľ, editor]. – 1. vyd. – Roč. 13. – Hradec Králové (Česko) : Magnanimitas akademické sdružení, 2022. – ISBN (online) 978-80-87952-37-5, s. 974-981 [online]. [Bereta Martin (20%) - Chládek Dominika (20%) - Husáková Kristína (20%) - Hládek Tomáš (20%) – Stehlík Daniel (20%)]

Virtual navigation and augmented reality shopping tools, immersive and cognitive technologies, and imageprocessing computational and object tracking algorithms in the metaverse commerce [Virtuálna navigácia a rozšírená realita nákupných nástrojov, imerzívne a kognitívne technológie a spracovanie obrazu výpočtových algoritmov a algoritmy sledovania objektov v oblasti metaverse obchodovania] / Grupač, Marián [Autor, ZUZFHVMD, 50%] ; Husáková,

Kristína [Autor, [Interný doktorand]ZUFHVMKD, 25%] ; Balica, Raluca-Ştefania [Korešpondenčný autor, 25%]. – [angličtina]. – [OV 080, 020, 060]. – [ŠO 7205]. – [článok]. – [recenzované]. – DOI 10.22381/am21202213. – SCO. In: Analysis and Metaphysics [textový dokument (print)] [elektronický dokument] . – New York (USA) : Addleton Academic Publishers. – ISSN 1584-8574. – Roč. 21 (2022), s. 210-226 [tlačaná forma] [online]. – CiteScore: 7,1 ; SJR: 0,827 ; SNIP: 1,457 . 2022, Scimago - Philosophy - Q1

Médiá a marketing regionálnych médií počas pandémie Covid-19 = Media and regional media marketing during pandemic Covid-19 / Hládek, Tomáš [Autor, [Interný doktorand]ZUFHVMKD, 50%] ; Husáková, Kristína [Autor, [Interný doktorand]ZUFHVMKD, 50%]. – [slovenčina]. – [OV 020]. – [článok]. In: Dot.comm [elektronický dokument] : časopis pre teóriu, výskum a prax mediálnej a marketingovej komunikácie = journal for the theory, research and practice of media and marketing communication. – Bratislava (Slovensko) : Európska akadémia manažmentu marketingu a médií. – ISSN 1339-5181. – Roč. 9, č. 1 (2021), s. 54-60 [online]

Regionálne médiá v Žiline počas pandémie COVID-19 = Regional media in Žilina during the pandemic COVID-19 / Hládek, Tomáš [Autor, [Interný doktorand]ZUFHVMKD, 50%] ; Husáková, Kristína [Autor, [Interný doktorand]ZUFHVMKD, 50%] ; Quo vadis 2021 [08.04.2021, Trnava, Slovensko]. – [angličtina]. – [OV 020]. – [príspevok z podujatia]. In: Quo vadis massmedia [elektronický dokument] : zborník z vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov

Quo vadis massmedia & marketing organizovanej Fakultou masmediálnej komunikácie UCM v Trnave / Gáliková Tolnaiová, Sabína [Zostavovateľ, editor] ; Švecová, Magdaléna [Zostavovateľ, editor] ; Pribila, Kristián [Zostavovateľ, editor] ; Greguš, Ľuboš [Recenzent] ; Prostináková Hossová, Monika [Recenzent] ; Brník, Andrej [Recenzent]. – 1. vyd. – Trnava (Slovensko) : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Fakulta masmediálnej komunikácie, 2021. – ISBN (online) 978-80-572-0195-3, s. 56-64 [online]